Дмитро Донцов

ЗА ЯКИЙ ПРОВІД

"Достойними достойная созидатися і

чесними чесная совершитися обиче,

і через годних людей годние річи

бивають справовані."

Князь Константин Острожський

Напередодні страшних подій варто порушити одне, величезної ваги питання. Говорю про нього моїм "любезним землякам" десятки літ, але без успіху. Не тільки не схильні вони прийняти пропоновану мною відповідь на це питання, – вони не помічають його, не існує воно для них.

Це питання – питання проводу, провідної верстви нації.

Нація, не очолена мудрим, шляхетним і мужнім проводом, це бездумна отара, доступна всякій чужинецькій пропаганді й інфільтрації. Разом з провідною верствою стоять і падають народи. Добре знали наші предки цю істину. В своєму Універсалі звертався до України Хмельницький: "но єсли нас (козаків) одоліють, то відайте панове, же і вас всіх Малоросиян... огнем і мечем поруйнують і в рабську облекуть одежу"! А в "Треносі" Смотрицького читаємо, що коли псувалась духовна еліта нації, якщо складалася "з незрілих хлопів і неуків, неотес, жерунів, надутих балакунів, підлесників, сліпих вождів", то відразу зіпсуття пішло далі, на нижчі щаблі спільноти; тоді й "юнаки збіднілі і

доньки удалися в розпусту, Бога і правду Його забувши". Деморалізувався провід, деморалізувалася й маса. Відчував це явище своєю геніальною інтуїцією й Тарас Шевченко. Безліч прикладів знайдете в нього на тему, як гинув або ставав ледачим провідний клас в Україні, то "над дітьми козацькими поганці запанували". Охляв і знікчемнів провід, і ось вже знову Господь "покрив срамотою свої люди й вороги нові розкрадають як овець нас" І знущаються над нами. Казали наші прадіди: "от глави риба, от начальників собранія растліваються, загнивають, погибають".

Питання проводу є першочерговим для будь-якого суспільства. Маса як дитина, яка хоч і відчуває, що у неї болить або знає чого хоче, та не вміє сказати, оформити своє бажання в ясне речення, в формулу. Вона простягає руку, кричить, але не все каже. Завданням проводу – є неясне стремління маси укласти у виразну формулу, ідею, дати їй дороговказ і ціль.

Візьмемо Україну! В 1917-19 роках. і Київ, і земля обабіч Дніпра мали український характер. Це була Україна, майже така як в XVП-XVШ ст. Але в XIX ст. це була Росія, "Югозападний Край" або "малоросійськія губернії", а перед тим це була Польща! І не через державну приналежність тільки. Ще за старого В. Антоновича Київ був польським містом, більшість студентів на університеті там була польська, а на Лівобережжі Задніпрянщину називали наші селяни Польщею ще за Олександра II-го. Але при всіх змінах – населення, його величезна більшість, село, лишалося тим самим, українським. Говорило українською, співало українські пісні, жило своїми прадавніми звичаями; та як бачимо, не вона, не ця більшість, надавала країні її – так скажу – національну вивіску — шильд. Це робила завжди провідна, культурно, економічно або політично пануюча кожного разу в краю верства. Якою національно ця верства була, таким був і край національно і політично; бо ця верства впихала більшість в своє культурне, економічне або політичне річище. Тому між іншим відвічним стремлінням Московщини було обезкровити, залякати, фізично винищити, або скорумпувати й звести до виродження не тільки провідну верству України, але й взагалі

всіх тих націй, які московський шовінізм вибрав за предмет свого ненажерливого імперіалізму. Коли йому вдавалося знесилити провідну верству, маса, народ був вже легкою здобиччю.

Який повинен бути провід, щоб стати на висоті свого завдання? Особливо в наші тривожні й вагітні жахливими подіями дні?

Поширеною є думка, що в проводі може бути кожний, кого виберуть; що політичний провідник це або фахівець, або добрий адміністратор, або спритний бізнесмен. Але такі погляди існують в близьких до розкладу спільнотах. Щоб бути провідником не вистачить знання конституції та парламентського правильника. Не вистачить провіднику мати виборчі голоси. Ще щось він мусить мати... Мудреці й пророки послані Богом Україні знали добре, що провідна верства, коли вона дійсно є такою, – це зовсім інша порода людей. І розумом, і серцем, і волею, високо стоять вони над масою народу, над пересічною людиною. Знав це Шевченко. Маса народу – це були ті "душеубогі'', "незрячі гречкосії" – іноді ще гострішими словами картав він їх; хоч і любив він їх, та знав що рятувати їх і вести покликаний хтось інший: окремий клас людей, а всі чесноти того класу втілювалися у нього в тих, кого він знав з історії під іменем козацтва, "козацького паньства". Були це люди з особливою "козацькою, чистою, святою кров'ю", з "благородними кістками", що в обороні "гречкосіїв" туго могили начиняли своїм "благородним трупом". Цю породу людей звеличував він в постатях Ґонти, Залізняка, Дорошенка, Мазепи, Гордієнка, Палія, Галайди, Гамалії, та ін. Були це в нього "святії лицарі", з "орлім оком", вогненним, для тої святої справи палаючим серцем і твердою волею, люди духовно міцні ї героїчної вдачі. Не мир за всяку ціну, не вигода – були їх ідеалом, а велич і слава, і мали вони в собі основну прикмету володарського класу: "вміли панувати"!

Характеризуючи основні прикмети нордичної раси, з якої вийшли провідники англійської нації, англійські учені називають "домінірін спирит", те, що наш поет називав "вміли панувати". Прив'язуючи до таких репрезентативних постатей своєї історії, як Нельсон, Пітт перший

або другий, англійці підкреслюють такі прикмети як "одасити", "джой оф батл" – на полі бою чи на арені політичній, "джініос оф агрешіон". Деякі з них мали навіть (як Нельсон) "сомтін оф е пайрат" в собі, що не заважало їм бути великими будівничими величі своєї нації. Кожний з них був "файтер, фірлес ін вордс енд екшіон", далекозорий, шляхетний, відданий слуга генієві свого народу – вимріяна раса провідників, яка зломила потугу Пилипа Іспанського, Голландії, Наполеона, Німеччини, збудувавши першу після Риму імперію.

Цей тип провідника, в нашій історії знаходимо в постатях Святослава, Володимира, гетьмана Богдана, – він далекий був від ідеалу провідника, виробленого в другій половині XIX віку: ідеалу "працівника на народній ниві", людини "тихої буденної праці", які нову татарщину думали перемогти "наукою й просвітою" та вірою в автоматичний "поступ" людства; або ідеалу "реального політика", не кажучи вже про "ідеал" спекулянта від політики, теж досить поширений "ідеал" нашого віку... Ні, типи нашого козацького панства, як і такі типи як Пітт або Клемансо – не були "такі як всі"! Була це раса "луччих людей", які на голову переростали оточення характером, мудрістю, благородством. Ці люди інакше думали, відчували, поступали, інакше жили.

Шляхетні, – вони не для себе жили чи матеріальних благ, а найвище ставили Бога, честь і свою велику справу, над всім минущим, особистим.

Мудрі, знали вони таємні закони .розквіту й занепаду спільнот, проникаючи зором за поверхню явищ і заслон часу, в їх суть і у майбутнє.

Кріпкі, мужні, – вміли ставити чоло небезпеці : здійснювати ризиковані задуми, служачи тільки ідеалу, правді своїй, не підлещуючись ні до царів, ні до юрби, ні до подій.

Ці три прикмети – шляхетність, мудрість, відвага, – три основні прикмети володарського класу. Є про них і в Євангелії згадка: коли

провідники народу тратять мудрість, благородство й відвагу, тоді близькі вони до занепаду. З проводом же ж, який ті три прикмети має, ніякий ворог нічого не зробить: шляхетного не підкупиш, мудрого – не обдуриш, мужнього – не залякаєш!

Григорій Сковорода писав, що є дві породи людей: одні народжені вести, інші – за ними йти. "Хто колісцятком, а хто ключиком в годиннику має бути", – писав він – залежить від природи людини, від її вдачі, від "сродности", нахилу. "Черепасі сродне плазувати, орлові – літати, не навпаки"! Кожний живе для того, до чого створений. Непокликаний того не навчиться: наука доводить до досконалості вродженість. Коли ж немає її, що тоді зробить наука? Птаха можна навчити літати, але не черепаху!... Пес стереже отару день і ніч з вродженої любові й шарпає вовка з вродженого нахилу, не зважаючи на те, що сам себе наражає на небезпеку, бо розшарпають його хижаки... Ні кінь, ні свиня того не зроблять... Бо не мають до того природних інстинктів. Хто ту природу має, той стане з Яреми – "Хамового сина" козаком Галайдою; той "неба достане коли полетить" крилами, які за плечима почув. Хто ж тої "сродности" не має, той і помре наймитом, хоч би не знати на яке становище сприяючі обставини його висунули. Дайте йому крила, він вулицю ними замітатиме.

Не можна ті дві природи одну до одної прирівняти. Їх наявність це просто факт, що не потребує подальших пояснень. Писав у байці Глібів:

"Почув я раз, старі сміялись люди,

Що квач притикою не буде.

Питаю: – Як? – А так як бач!

Причина невелика: якая-ж із квача притика,

Коли він квач?"

Квач притикою не буде, ані черепаха орлом, ні свиня сторожовим псом. Не буде Барабаш Хмельницьким, ні Кочубей Мазепою. Тільки люди, самою вдачею покликані до провідництва, як апостоли до своєї місії, поведуть націю через всі пороги до обраної мети.

І навпаки, катастрофа все наступає коли в проводі опиняться люди з невідповідною до великого завдання вдачею. Катастрофа наступам коли шкапа чи безрога будуть робити діло сторожового пса; коли черепасі заманеться літати як орлу. Тоді наступають в країні: оті "златії дні Астреї" Котляревського з їх "славним народом", коли-то:

"Міняйлів брали в казначеї,

А фіґляри писали щот...

Вожатими були сліпці, каліки,

Ораторами недоріки,

Шпигуном з церкви паламар...

І есе робили назворот:

Що строїть треба, те ламали,

Що треба кинуть, те ховали,

Що класть в кишеню, клали в рот."

Це звучить смішно? Але з цієї коміки прозирала трагічна правда. Хто мав очі, щоб бачити, той міг дивитися на "златії дні Астреї" в Европі й в Україні в час між двома війнами. Раювання божевільних. Европейські країни повчії були в той час провідників з-під соціалістичного

людофронтового стягу, яким не в голові була цілість нації, а лише так званий соціальний поступ: на Бога, менше податків і видатків на військо! На Бога, менше праці! На Бога, менше Бога в родині і в школі!

Мир, мир, мир за всяку ціну!... Дарма що від того зростала дорожнеча, падав експорт, заламувалася оборонна сила нації, підупадав її войовничий дух, сплюгавилася ідея вітчизни... Дарма що щезала посвята для рідного краю, яку заступав особистий або класовий егоїзм, дарма що погоня за рівністю й безпекою підганяла одну націю за другою під залізну палицю тоталітарної держави, в якій зникала свобода, а класи й одиниці ставали рабами нової, страшнішої тиранії. А в інших країнах – в той час між двома .війнами – гадюччям зароїлися московські Квіслінґи: Тореси, Дюкло, Лясків, Пасіонарії, Толіяті, Димітрови, Затонські, Коцюбинські, Винниченки, Мануїльські, Крушельницькі, готуючи ґрунт для наступу Москви.

Повиринали "ліберальні" й "демократичні" політики, які захвалювали більшовицьку "демократію", ("червоний декан" Кентерберійський). Появилися "демократичні" часописи, в яких лаяли антибільшовицькі фільми і вихвалялися твори найбільшого масового злочинця нашого віку – Леніна... Появилися "демократичні" політики, які – під диктат Кремля – зневажали власну країну за її нібито "імперіалізм", вихваляючи "пацифізм" советських загарбників. Появилися соціалістичні рецидивісти, одержимі невгасимим бажанням спільного фронту з комуністичними "товаришами"... Щоби спільним фронтом довершити руїну християнської цивілізації за вказівками їх спільного пророка Маркса... В соціальній верхівці Заходу – різних класів, станів і партій – зароїлося від тих, кого Котляревський звав душевними калюжами й сліпими вождями, які ведуть свої народи до моральної й матеріальної загибелі й до рабства.

Цей розклад в провідницькій верстві Заходу, що вимагає негайної й корінної зміни, –не моя вигадка. Його початок – під час французької революції – бачив знаний політик і філософ англійський Едмунд Борк, його описував І.Тен, італієць Ґ.Ферреро і, особливо, іспанець Ортега-і-

Гасссет, є цей процес занепаду в безпосередньому зв'язку з доконаним вже або прогресуючим розвалом старих європейських монархій, між 1-ю і 2-ю війнами, та їх правлячих аристократій. Про занепад респекту до ідеалу свободи пише "Британська Енциклопедія", про ідеал "рівности", який почав паношитися в наш "вік мас" разом з тенденцією до бюрократизації, стандартизації і до тріумфу пересічності в усіх ділянках життя. Стремління до свободи вільно думати, говорити, писати й молитися, – уступило місце стремлінню до "секюриті" під опікою надпотужної бюрократичної держави. Замість свободи, маса зажадала їжі, убрання, "жилплощі". Ціною цього було зречення незалежності, а в остаточнім непередбаченім .рахунку – ціною стало зниження морального, розумового і навіть матеріального рівня цивілізації.

Ці часи висунули на поверхню й нову "еліту", про яку щойно згадав і яка так разюче відрізняється від тої, якій на зміну вона прийшла. Людей типу Пітта, Кавура, Рішелье, Клемансо тепер не знайти і в день з ліхтарем. А .коли й висунеться подібна постать, вона відразу же стає предметом злого нападу тоталітарних ніби-демократів.

На Україні процес занепаду вершків суспільства почався від розкладу козацької старшини, нашої правлячої аристократії – розкладу, що сягнув свого зеніту в часи Шевченка. А наша народницька інтелігенція – що у другій половині XIX ст. проголосила права на провід народом, не хотіла, на жаль, зв'язати обірвану нитку старокиївської й козацької традиції... Драгоманівщина – хоч з дня свого народження мала спротив одиниць і гуртків – наклала свою згубну печать на ментальність широких кіл нашої інтелігенції аж до наших днів. Драгоманов багато зусиль доклав, щоб знищити культ Шевченка, цієї ланки, яка в'язала сучасність з героїчним минулим. Він не терпів його за його палаючий дух (який звав "фанатизмом"), за звеличування .колишньої слави (що звав "ретроградством"), за релігійність (яка була "ненаукова"), за комбатанський войовничий дух, за порив до величного.

З "живих і ненароджених" ще драгоманівців гірко сміявся Шевченко, насамперед за їх гомоцентризм і спробу детронізації Бога ("немає Бога,

тільки я", тільки суверенна людина); за те, що прикривалися гарними "поступовими" словами; що ніби хотіли "просвітити матір современними вогнями, повести за віком", – на ділі ж несли "з чужого поля великих слів велику силу тай більш нічого"; на ділі ж "перлись на чужину шукати доброго добра, братерства братнього". Цього "братерства" шукав Драгоманов в улюбленій ним московській .культурі, в російських соціалістів і в інших, у Сен-Сімона, Фур'є, в анархіста Прудона відкидаючи стародавню "свою мудрість" нашої країни, якою вона колись жила, дихала й світила одному поколінню за другим; проповідуючи натомість чесноти покірного невільника; не уявляючи собі майбутнього України інакше, ніж в ролі п'ятого колеса до тріумфального воза "старшого московського брата".

Напоєна вщерть отруйними думками драгоманівства, наша провідна інтелігенція не змогла ні зрозуміти вимог історичного моменту в пам'ятний 1917 рік в Україні, ні очолити великий і прекрасний національний зрив тих вікопомних часів. Збуджені в вогні революції, окрадені з великих традицій і спогадів минулого, маси українські інтуїтивно відчували, що без кривавої війни, як і в 1648 р. прав .своїх не здобути... Провід бажав рука в руку йти з Москвою, з "братньою демократією", цементувати імперію й боронити її від ворогів! В масах спонтанно прокидався дух Полуботка й Мазепи... Провід плямував самостійників як національних шкідників, творення національної армії називалося "мілітаризмом", а ненависть до займанців — "шовінізмом"... Страх, відірватися від займанця, написати на своїх прапорах привабливе яскраве гасло незалежності, прозирає з кожного рядка центрально-радянських Універсалів.

Брутальна непоступливість більшовиків змусила тодішній провід все-ж-таки організувати національну війну під гаслом самостійності, і тільки тоді федералісти почали боротьбу за самостійність, соціалісти – воювати з московськими "товарищами", демократи – судитися з "братньою демократією російською", пацифісти – братися за зброю, а вороги національного "шовінізму" – викидати москалів, та їх попихачів з України! Але ця боротьба була нав’язана тій "еліті" проти її власної волі,

не було її в настроях проводу, а значить і в його акції. Настрій, запал, ідеалізм, посвята й героїзм, все те було в армії, в значній частині широких мас народу, в повстанцях, що виринали тоді, як гриби після дощу; був той настрій в Петлюри, Тютюнника, Безручка, Коновальця, Міхновського і багатьох інших, але не в думках і серцях переважно соціалістичного, проводу. А підтверджує це відомий факт, що хутко поїхали на поклін до переможної Москви вожді українських головних партій того часу: соціал-демократів, соціал-революціонерів і соціал-федералістів, такі як М.Грушевський, В.Винниченко, Порш, Чеховський, Севрюк, Ніковський, М.Залізняк, а з галичан: Ю.Бачинський, С.Вітик, А.Крушельницький, Ф.Федорців, Сіяк, П.Карманський, М.Рудницький, П.Франко, М.Возняк та інші.

Це були люди, що взялися за їм "несродне діло", до якого не лежало їх серце. Постфактум, самі вони зізнавалися, що не "вихолощеним українським марксистам" було братися за чуже їх психології діло революційного національно-державницького будівництва. Самі зізнавались, – в хвилини щирості – що їм, які вийшли з селянських мас, бракувало вміння розглядати поодинокі події з якоїсь ширшої перспективи, бо "урвався зв'язок" між їх духом і духом нашого проводу князівської й козацької доби; що бракувало їм того, що "провідні верстви інших народів, вже мали в крові". Зізнавалися, що їх самих відзначала "наївність, безкритичніеть, надмірна вразливість на дрібниці і сліпота на великі справи", недостача витривалості, та провідної ідеї; а особливо зізнавалися вони – "брак нал. змислу панування, змислу правління"; там, "де йде про нижчі уряди, дрібні справи, малі обов'язки, то ще пів біди, але не вміємо ми сидіти на вищих стільцях і мати діло з справами ширшого зарису, не вміємо обіймати зором речей як цілости, лиш з правила звички переходимо до другорядних справ". Репрезентативна постать демо-просвітянської України тої доби (В.Королів-Старий) каявся на вигнанні: "ми всі не підготовані були і робили те, чого зробити не могли. Цілій нашій справі все бракувало глибини, всі думки наші були імлисті", бракувало дійсних вождів, "що без них маса отара овець". Про ідеолога цієї інтелігенції писав Іван Франко, що ідеї Драгоманова були "наївними міркуваннями мужика, що не бачив світа і не потрапить

піднятись думкою до зрозуміння вищої суспільної організації понад свою громаду, або свій повіт". В'їдливу характеристику цього відламку української інтелігенції – поки не став сам її оборонцем, дав Ю.Липа в однім мало знанім вірші "Жебраки при дорозі о ялмужну просящії":

"Виведу я націю на роздоріжжя,

Попхинькаю над нею,

Пограю на лірі, –

Може подивуються такій гарячій вірі

Інші народи з моцею своєю.

Скажуть: – то уштиве дитя, хороше,

Співає пісеньки, не бунтує,

Не стремить щоб щось злого зробити, –

Випадає похвалити ці діти

І державність дати.

Хай нам світить надія!

Хоч би й без дати!

Хай скінчиться веремія

Малоросійського гевала!

Лиш, не треба, на Бога не треба,

Щоб вона повставала, вбивала!

А тих драгоманівських політиків, що проти волі пішли в національну революцію, виведено у вірші про "Людей худих, у важкі панцирі й мисюрки повбираних":

"– Ой тяжко брате, Меча брати!

Як би так зробити, війну без пожару?

Як би так зробити націю обережно, потихеньку,

Годувати її книжечками у затишному курничку

І вивести на світ готову, першорядну, без боротьби

Перехитривши всіх!

Ні! Не сваритись, не гнітити дикість

Тупоту і підсвинків з чужими агентами,

Ні, зробити всіх президентами:

Любиш, Саво, сало?

Маєш, Саво, сало!

І ще тобі мало?"

Саме в такій ментальності величезної частини нашої провідної інтелігенції, неприготованої до чужої їм ідеї самостійності і боротьби за неї, і треба шукати причини невдачі національного зриву 1917 р., не – як пишуть соціалісти – "у несвідомості народу".

Таких політиків в Галичині картає ще Франко: "коли, писав він, траплялося комусь з русинів виступати перед народом, то дві кардинальні точки були: ми всі, русини, і повинні держатися купи, і ми повинні дякувати найяснішому цісареві за його безмірні добродійства і просити в нього ще того і того". От та порода лояльних русинів або "самоотверженних малоросів" плодилася масово в Україні. Для них – писав Франко – політика була тільки "циганствоім і крутарством". Тяжко було їх відірвати від буденної праці сліпучим видом Ідеалу. Навіщо блукати в пустелі за маревом обіцяної землі?

"Ті слова про обіцяний край

Це для слуху їх казка.

М'ясо стад їх, і масло, і сир.

От найвищая ласка!"

Так відповідали Мойсеєві жиди в поемі Франка. Так відповідали не раз і наші Датани й Авірони всім тим, хто намагався вирвати їх з буденних занять в мандрівку до свобідної землі...

Вже десятки років минули з часів 1917 року, але тип драгоманівського політика серед нашої інтелігенції не зник. Під напором нових українських сил, він відступає, але ще затруює повітря національного життя. Незнищенну породу малоросійських і рутенських Санчо-Пансів зустрічаємо часто й тепер. В нашу, направду "кінецьсвітню", добу, коли перемогу дасть тільки віра, тільки героїзм, тільки посвята й боротьба, – є політики які думають здобути свободу

"без пожару, потихеньку, обережно", видурити, вижебрати її, "перехитривши всіх", причепившись до возу того чи іншого переможця...

В нашу добу, коли в тяжких муках ступає нація на Голгофу; коли тільки безмежна віра і за неї пролита кров є запорукою воскресіння, – тих, що сходять на хрест, називає дехто бандитами, в найкращім випадку, дурними романтиками. В пресі підвладній таким "політикам" забороняють про тих "бандитів" згадувати. В таборовій пресі кретини від політики не сиділи на місці від радості, коли – як їм здавалося – чехи з москалями тих "бандитів" остаточно винищили: тішилися, що "мрійницький період" історії нашої нарешті закінчився, що хлопчаки побавились і тепер порядні люди робитимуть "реальну політику" їло приймальнях і передпокоях сильних світу цього, вижебруючи і вишахровуючи самостійну неньку, "перехитривши всіх"...

В нашу добу міжнаціональних і міжусобних війн – рекомендує дехто "не роздувати" повстанські самостійницькі рухи "в явно безвиглядній ситуації", а натомість радять занехаяти "романтичну політику" і "тверезо, реально подивитися на світ"... У видаваному німцями в 1942р. в Києві "Новім Українськім Слові" такі поради давали гестапівці і інфільтровані до них агенти НКВД!

Не тільки "тверезі політики" не думають про "свою силу" в своїй хаті, вони не думають і про "свою правду". Огидна їм взагалі ясна, нетлінна думка – її звуть вони "доктринерством"; останні могікани українського соціалізму починають переводити на еміграцію замасковані ідеї московського більшовизму; твердять, що цілі московської революції 1917р. були й нашими цілями; що висунута нашою революцією ідея самостійності державної показалася "нездійснимою", що "такої України не може бути"! Вони накидаються на український націоналізм за те, що той "не сприймає змін, які внесла в український світ революція 1917 р." – тобто більшовицька. Певно, що націоналізм тих ідей не сприймає! Не тільки не сприймає, він їх відкидає, відкидає цілком революцію більшовиків, зроблену для скріплення більшовицької імперії і для придушення свободи й незалежності України. Він відкидає антирелігійні

ідеї більшовизму; відкидає його ідеї політичні – ідеї чужого тоталітаризму; відкидає його соціальні ідеї – ідеї людської кошари, хоч як їх наші соціалісти – у формі колгоспів – і вихваляють!

Не може дати своєї санкції націоналізм ні отруєним більшовицькою пропагандою наддніпрянським соціалістам, ні їх галицьким "товаришам"-радикалам, які після окупації Галичини, запропонували свою "лояльну співпрацю" наїзнику, відкидаючи всякий "саботаж і шкідництво", просячи дозволити їм "взяти позитивну участь в культурнім і господарськім будівництві країни" під Москвою, тобто в нищенні релігії і Церкви, в руйнації й плюндруванні села, і в переслідуванні "авантюрників", які не хилять шиї в чуже ярмо.

Відкидаючи ясну власну ідею національну, відкидаючи – як засіб – збройну за неї боротьбу, цього сорту політикани, відкидають і потребу створення окремої, сильної духом, думкою і характером – батави людей-провідників, яка б ту ідею здійснити намагалась.

В наші часи стрінете серед "батьків, народу", вчорашніх комуністів, які –"покаявшись" – зараз за це дістають командні становища в суспільстві!

В наші часи, коли така нагла є потреба широко-закроєної антикомуністичної кампанії, знайдете "вождів", які разом з комуністами затикають рота тим, хто проти комуністів виступають! Знайдете гонорових "патріотів", яким найкраще підійшла би назва, дана їх предкам Шевченком, – назва "донощиків і фарисеїв". Які не соромляться, подібно євангельським, фарисеям, очорнювати своїх противників як "ворогів кесаря", щоб – ховаючись за лаштунками, нищити їх чужими руками. Яким рідний край є черговим бізнесом, а народна справа дійною коровою; яким їх партія є крамничкою для полагодження особистих, чи інтересів кліки; які коло себе збирають всяке шумовиння "аби інтерес ішов"; які, називаючи себе демократами, уживають найгірші методи тоталітарної партійщини, щоб утриматися коло громадського пирога.

Заплющувати очі на ці відомі явища було б злочином. Бо вони є початком катастрофи. Коли в провідний клас пропихаються подібні провідники, тоді треба бити на сполох! Є в Євангелії: коли сліпець вестиме сліпого, обидва впадуть у яму. Проблема проводу, яка в сто разів важливіша від інших, набирає в наші часи особливо великого значення, і якраз цієї проблеми не хочуть бачити сучасники, займаючись всякими іншими. які нічого не варті без вирішення тої, найважливішої з усіх. Який сенс виробляти програми, закладати партії, творити об'єднання, коли хитається фундамент, на якім будується?

Велика частина провідної інтелігенції української між першою й другою війною, це був зовсім інший тип психологічний, який нічого спільного не мав з великими тінями нашого славного минулого, що формували історію України варязьких і козацьких часів. Ці "тверезі політики" – боялися розгорнути українську ідею в усій її широчині; старалися загасити бойовий дух, що знов віджив в Україні; не думали про провідний клас як про дисциплінована, дібрану на засаді суворої селекції верству "луччих людей" їх відповідь на питання – хто має вести націю, до якої мети і якою дорогою? – тотально відрізняється від відповіді, яку давали наші предки і деякі сучасники та учасники визвольних змагань часів першої і другої війни, називає "романтиками" і "авантюрниками". Предки знали, що права можна мати тільки "през шаблю", що великі речі осягають великі люди, не крутії, комбінатори, хитруни, посібілісти, утробні вороги великих цілей і великих зривів. Нехтуючи тими цілями, "тверезі політики" прошкрябували й чужі їм чесноти, без яких наша давнина й не мислила собі ідеального провідника: твердість характеру, розмах думки й сміливу волю. А без цих прикмет вдачі, коли хто попадав у провід народу, нічого легшого не було для противника як його обдурити, залякати або підкупити.

Бо проводирів, що мають хлопський сприт, замість державної мудрості – легко одурити обіцянками-цяцянками, як це робили більшовики.

Бо проводирів, байдужих до великих ідеалів, що дбають лише про приватний інтерес, – легко підкупити.

Бо проводирів, що не мають відваги до чинів великого розмаху і риску, – легко залякати.

В давні часи вступ у члени провідної верстви вимагав суворого добору, а членство суворого контролю і чистки. Толерантними стали новітні "народолюбні" часи! І нема такого промаху (висловлюючись лагідно), якого б не дарувало чуле серце модерного народолюбця своєму обранцеві, скоро він вже засів на якомусь президентському кріслі. Коли такі звичаї опановують провід, він вже загниває, а з ним пропадає й спільнота.

Цей сорт політиків, який особливо намножився за останні 20-30 років, існував і раніше, домінуючи в доби занепаду і зникаючи з політичної сцени в епохи національного розквіту. В кожній нації є різні типи проводирів. Деінде є де-Голі і Тореси, Михайловичі і Тіти, Горти і Бела-Куни (і вони між собою не об'єднуються). Є такий поділ і серед нас, а сягає він далеких історичних часів. За татарщини – одні кривавилися в війнах, а другі – так звані татарські люди, корилися наїзникові. За Хмельницького були Богдани і Богуни, а були й Киселі і Барабаші, які не хотіли повставати, тільки "з ляхами, мостивими панами, у мирі хліб заїдати", у їхній службі. Далі, були Мазепи з Орликами, і – Іскри з Ґалаґанами. Були Хмельницькі – було й "варшавське сміття", були Мазепи – й "грязь Москви". Всі українці – брати по крові, але й Авель з Каїном теж були братами... В наші дні були Петлюра, Коновалець, Тютюнник і Міхновський, – а були й Грушевський з Винниченком і Тичина, які як визволителів славили тиранів Кремля.

І всі ті Барабаші й Грушевські, всі проклинають противників своїх як національних шкідників і авантюристів, фанатиків і шовіністів, що не за голосом холодного розуму йдуть, а за безконтрольними емоціями. Всі бідкаються над марно пролитою кров'ю народу, над непотрібними жертвами... На ділі ж якраз вони є невільниками своїх емоцій – емоцій

страху. Йдеться їм про те, щоб – крий Боже – буря не зірвала доброго даху їм над головою, над затишною домівкою! Щоб деревця не поламала в їх затишному садку! Це ті, що в їх серцях згасла відвага, а в їх мозок, у ту – казав. Шевченко – "кістяну комору налізли свині із надвору" і там утвердили свою ідеологію, ідеологію рабів, що лиш знають, або в болоті розкошувати, або під ножем верещати. Недоступна їх свідомості думка, якою очищаючою бурею буває Хмельниччина! Як випростовує вона зігнутий хребет не одного Яреми, як наверх видобуває все сильне й шляхетне, чисте і героїчне в народі! Як змітає з поверхні всю погань! Хоч при цім може й дерева погне чи зламає на затишних хуторцях "татарських людей"... Хоч не дасть вже більше їм з тими чи іншими "мостивими панами" смачно свій хліб їсти.

Так як між хмельничанами і реєстровиками; як між мазепинцями ї ґалаґанами; як між Шевченком і Драгомановим, між Петлюрою і Винниченком, так і тепер не встановити згоди між теперішніми, "татарськіми людьми" і новими силами України, тим новим і водночас стародавнім предківським духом, який ось вже з 1917 року прокинувся знов на нашій землі, набираючи все більше сили, поборюваний і Москвою, і нашими фарисеями. Особливо це важко зробити у нашу добу, коли світ весь розколовся на два табори – сили християнства й сили Сатани; коли – писав апостол Лука – розкол вдереться навіть в родини, де буде двоє проти трьох і троє проти двох.

Європа, і не тільки Європа, проходить добу громадянської війни, подібну до тої, що відбувалась у Франції під час революції тому майже 200 літ. Там повстали дві "партії", з яких кожна вважала, що угода з другою .виключена, що між ними можлива тільки боротьба. Третя "партія", нейтральна, приєднувалась до кожного переможця і плелася у хвості подій. Свою печать на майбутнє обличчя країни наклала не вона, а одна з тих крайніх партій. Подібно й сучасна Європа, сучасний світ. Доба стагнації, впорядкованих відносин в суспільстві наразі проминула. Нормальна держава ніде більше не існує: або вона спирається на тотальний терор, щоб в страху тримати до неї ворохобні сили суспільства (як в СССР), або – деінде – є іграшкою в руках тих чи інших –

що борються за владу – сил: робітничих союзів, юній, партій, різних міжнародних таємних і явних організацій. А боротьба їх в тому, що кожна йде до ідеалу, який виключає ідеал супротивної сторони, претендуючи на виключне панування. Головні сили, на які розкололась тепер суспільство – це сила комуністична і антикомуністична, сили тоталітаризму і сили, що апелюють до старих традицій і підстав європейської, християнської цивілізації. Пролетаріат є переважно в тому першому таборі, селянство – в другому. Фронт боротьби не окреслюється міждержавними кордонами, він іде впоперек кожної держави, перекроює кожну націю. А між тими двома силами знаходяться "нейтральні": західна "керенщина", ті власне соціалісти, ліберали і деякі "демократи", які або тихо комунізму симпатизують, або угодою з ним чи толерацією його думають якось від потопу врятуватися. Тому керенщина й не висуває ясної ідеї, ні не хоче готуватися до боротьби, яку не вважає неминучою. Толу й роль її в тій громадянській війні, що вже шаленіє у світі – буде така ж жалюгідна як і роль російської керенщини...

Наша керенщина добором "лучних" не переймається. Її цікавить тільки так зване "об'єднання". Воно має бути універсальними ліками проти всіх політичних недуг. Чи справді завжди допомагає об'єднання?

Під час революції 1917 р. – всі українські партії були об'єднані в Центральній Раді, а всі партії в Росії були роз'єднані, і більшовики вели громадянську війну з усіма – правими, лівими, монархістами й соціалістами. І все ж роз'єднана Московщина перемогла об’єднану Україну. Чому? Під час революції, шматована, роз'єднана кривавою міжусобною війною Франція перемогла коаліцію об'єднаної Європи. Чому? Чи не тому, що не в самому об'єднанні сила?

Справді, сила не в чисельності, але в чомусь іншому! Покладіть на терези з одного боку десять яєць, а з другого десять цеглин – останні переважать. Сила не в .кількості, а в якості, у вартостях, у динамізмі. Ось чого не треба забувати! Об'єднання тоді тільки буде міцним, коли буде злукою "луччих", не всяких! Коли об'єднаєте в горщику капусту,

бульбу, стару підошву і здохлого кота, – не смакуватиме таке об'єднання! З доручення Папи намалював Мігель Анжело образ хаосу у Сікстинській капелі. Як уявив він собі хаос? Як саламаху різнородностей, які нормально не можуть бути і не сміють бути змішані, не можуть бути "об'єднані". Все було перемішане на тому образі: володарі, єпископи і розбишаки, поети з лірою й .кати, володарі й бандити, злодії й судді – мішанина чужорідних елементів, добрих і злих, в якій безнадійно потопали добрі. Ось таке об'єднання проповідують наші "тверезі політики", приймаючи до своєї компанії всякого, який аби їх тримався і на все погоджувався, не пхаючись в справу, не проявляючи характер, особистою чесністю тощо. Ліплячи такі "об'єднання" вони не впорядковують хаосу, а його поглиблюють. Це буде таке об'єднання, як в притчі про кукіль і пшеницю: під час жнив пшеницю кладуть окремо в клуню, а кукіль в'яжуть в снопи, щоб спалити. Ось про що не думають прихильники механічного об'єднання. Завданням часу є не збільшувати хаос, а відділити кукіль від пшениці.

Кажуть, – всяке об'єднання добре, чим більше, тим ліпше! Чи ж справді так?

Пригадаймо історію судді Гедеона з Біблії. Бог вибрав його для війни з Медіанами. Той зібрав велике військо і сказав Господь Гедеонові: забагато людей в тебе, так що не можу віддати Медіанів в твої руки…

Гукни, щоб чули люди: хто почувається боязливим, хай вертається додому. І вернулося людей 20 і 2 тисячі, так що лишилося тільки 10 тисяч. І сказав Господь Гедеонові: – все ще забагато людей! Веди їх до водопою, щоб мені їх там випробувати. Про якого скажу тобі: цей хай іде з тобою, той і піде; а про якого скажу: цей хай не йде, той і не піде... Повів Гедеон людей до водопою і сказав Господь Гедеонові: хто питиме воду язиком, як пес, того постав окремо; так само і того, хто стане навколішки щоб напитися води. Налічено тих, що хлептали з руки, 300 чоловік, всі ж інші ставали навколішки, щоб напитися води зручніше. І сказав Господь Гедеонові: трьома сотнями люду врятую вас і віддам ворога в руки ваші, усі ж інші хай вертаються в домівку свою... Так

переміг Гедеон не кількістю, а якістю людей, відбором найкращих, які не боялися великого діла, не тужили за домівкою не дбали за вигоду, п'ючи як-небудь воду, думаючи тільки про справу. Якість перемогла, не кількість, відбір, не "об'єднання", не мішанина всіх.

"Реальні" політики кричать: "все, що об'єднує українців – будує Україну, все, що роз'єднує українців – руйнує Україну!" Це явний нонсенс. Що, коли б якась група забажала об'єднувати всіх українців, без розбору, чесних – з шахраями, ідейних – з провокаторами, чи спричинилася б вона до побудови України? І навпаки, чи не спричинилася б до цього збудування інша група, яка без пардону вимітала б з-поміж себе все хитке, і підле й підозріле? Мабуть пригадуючи зворот з Євангелія, писав Гоголь: "Бог не об'єднує різне по суті, Бог лучить спільне по духу". Об'єднання, яке не хоче бути засуджене на бездіяльність, або розвал чи торпедоване провокацією з середини, – повинно бути злукою людей, оживлених однаковим, спільним для всіх духом, з'єднаних на підставі суворого добору, старанного пересівання.

Чи ж можливе об'єднання духом зовсім різних людей? Де буде їх спільна база для чину?

Яку спільну базу ідейну для чину, в якому об'єднанні знайдуть люди, що хочуть відбудувати державу, боротьбою і силою, яку .спільну базу для чину знайдуть вони з "реальними політиками", які думають лиш про "рідну мову й пісню", яку хтось колись їм дасть за чемність, або "лояльну співпрацю"; які завжди "неактуальною" вважають боротьбу за свободу? Яка спільна база, в якім об'єднанні знайдеться між людьми закоханими в наші старі великі традиції – і тими, що разом з Драгомановим, ті традиції відкидають, заміняючи їх традиціями Маркса і Прудона, чи: російської революції; які сучасним традиціоналістам закидають те саме, що закидав Драгоманов Шевченку: що "шукав лісного ідеалу державного порядку не попереду нас, а позаду", самі ж знаходять той "ідеал" в колгоспах і московській "конституції"? Як можна об'єднати психологію українських державників з психологією "дядьків отечества чужого", або

з ментальністю людей типу наддніпрянських соціалістів чи галицьких радикалів, або ундистів? Або яку спільну ідею для чину знайдуть нові хмельничани, люди для яких ідея є ідеєю, з тими, для кого вона тільки фраза для залучення маси і для вирішування інтересів партійної крамнички?

Що ж спільного знайдуть між собою ті різні породи людей, коли те, що одні звуть боротьбою із злом, другі називають "некультурністю" і "киринею"? Коли те, що одні звуть боягузтвом – звуть інші "гуманністю"; що одні картають як потурання каналії, другі хвалять як "толерацію"; що одні розуміють як героїзм, іншіі – знов плямують як "розбишацтво"? Коли те, що в перших є вірність ідеї і бажання боротись за неї до смерті, є в других – "ексклюзивністю" і "фанатизмом"? Що в одних зветься безпринципністю й безхарактерністю, то в других є – "об'єктивністю", а прив'язання до правди своєї – "доктринерством"? Що знайдете спільного між тими типами, коли те, що одні ганять як хамелеонство, другі величають як "тверезий розум", а "державницьким розумом" те, що для перших є тільки крутійством?

Та друга порода нашої інтелігенції, яка хоче удавати з себе національний провід, дуже нагадує тих фіглярів, недорік, сліпців і "шпигонів" Котляревського, або "жебраків при дорозі о ялмужну просящих". Об'єднані, чи роз'єднані, ніякої держави вони в найсприятливіших обставинах не збудують. "Хочеш бути царем? – питався Сковорода, – нащо ж тобі єлей, серце, скіпетр? Це тінь, масло... Здобудь собі серце царське!"... Вінець і скіпетр є аксесуари лише, може й потрібні, але хто вбирається в них, хто чіпляє собі титули "батьків народу" й думає правити ним, маючи душу жебрака, фігляра чи шпигуна, – той призведе до катастрофи може й не себе, але народ, з ким і якби він не об'єднувався.

В старовину знали ми, що силу спільноті дає не безвладна мішанина – аби більше! – а дисциплінований гурт людей чесних, відважних, сильних характером і справі відданих. В Універсалі Остряниці читаємо: "а козаків лейстрових, отродків і одщепенців наших, для власних їх

користий і приват своїх о упадок отчизни .недбаючих, – яко їдовитої єхидни стережіться!" Предки наші зняли, що ядовиту єхидну, хоч "рідну по крові", до гурту не приймають; з нею не об'єднуються; що паршива вівця усе стадо псує. Про це писав один знаний політичний письменник наш: "знайте, що не буде ніколи держави української, доки дейнецтво і опришківство, яке ідею України від віків обсіло, не буде прочищене українськими, а не метропольними польськими, чи московськими руками".

Пригадайте, як об'єднував. Україну Хмельницький! Чи сідав він до одного столу з Кисілем, чи з реєстровиками? Ні, він зібрав громаду людей спільного духа, характерних, готових на все; з ними пішов на своє велике діло, а коли своїми чинами зблиснула та громадка на всю Україну, тоді зголосилися до нього Виговський, Кричевський, Немирич та інші. Прийшла й маса, поспільство. Ось як виконали хмельничани об'єднання нації! А Киселів, Барабашів та реєстровиків, як сміття, геть викинули. Так постає всяка нова еліта народу, шляхом добору, гуртування "луччих" і гартування гірших; боротьбою з зовнішніми ворогами і з "рідними" шашелями в середині власної спільноти.

Об'єднання повинно і мусить бути. Але об'єднання людей одного духа, гарячої віри і випробуваного характеру! Людей ідеї! Добір кращих! А всю спільноту об'єднає тільки такий провід, тільки таке об'єднання, в яке маси вірять: в його чесність, мудрість і мужність, в його характерність. Об'єднають націю чи суспільство тільки люди, які викрешуть в неї запал, посвяту, порив; люди, які хочуть вести і знають точно куди і як. Не зроблять цього ніякі об'єднання, в яких тон надаватимуть вожді, з ментальністю покутного адвоката, або "спеца" від дрібних шахраїв; які не вміють бачити завтра, ані не розуміють сьогодні. Такі як Гедеонові тисячі, мали б вернутись додому, до своїх приватних справ, а не ставати у бій за народні справи.

Кого цікавить конкретне питання: де та група, товариство, чи орден (думаю, що вони вже є), які могли б повести народ, нехай відповість собі на питання: з яких людей та група складається? Якщо вони, мають ті

прикмети провідного класу, про які, як про позитивні, згадано вище, то така група має шанси стати проводом і заслуговує на підтримку; якщо ж на чолі групи стоять оті "фіглярі" і "шпигони", – ніхто з нею не повинен об'єднуватися, бо таке об'єднання доведе або до катастрофи, або до хаосу. Невже направду гадає хтось, що провідники, які журяться тим, скільки, відсотків відкинути зі своєї програми, щоб досягнути компромісу з ворожою партією; або тим, який емігрантський уряд є більше легальний; або тим, який дохід принесе їм служба рідному краєві; яким так імпонує фотографування з кимсь з сильних світу цього, або які думають у передсінках чиїхось Україну .вижебрати, – невже хтось думає, що такі провідники ставитимуть успішно чоло антихристові та його воїнству? Чи не є вони смішними постатями для такого завдання?

Не створені наші дні для таких "вождів"! Часи, коли падають тисячолітні політичні будівлі; коли руйнуються підстави соціального укладу, до якого ми звикли за 2000 років; коли московський іслам підносить меч на релігію, сповідану довгим рядом поколінь наших предків; коли, як в часи Калки, Полтави чи Батурина, вирішуватись буде доля України на багато сотень літ, – такі часи не нагадують нічім епохи мирного будівництва з їх діячами мирної, "буденної праці", з чеснотами пересічної людини. Наша доба подібна до інших епох: до епохи розвалу Риму, переселення народів, столітньої війни, або татарщини, чи Хмельниччини. Такі епохи не дрібних прачів і комбінаторів вимагають, ні їх міжпартійних, міжконтинентальних чи міжпланетних .об'єднань. Вони потребують нових людей формату Еція, Карла Мартела, Жанни Д'Арк, Хмельницького, Вишенського, чи Дмитра Вишневецького; людей, які б горіли ентузіазмом для ідеї, щоб сліпучим світлом горіла вона, як віра Христова в душах апостолів; щоб не вгнутою робила нашу волю.

Ці нові люди ростуть на сплюндрованій і зганьбленій займанцем, але випробуваній й загартованій в пеклі останніх десятків літ Україні. Там тисячі засуджених бути Яремами "хамовими синами", обертаються в войовників Галайд; крила їм виростають, які мали за плечима предки їх в добу Корсуня, Конотопа, Полтави. В них втілився дух тих предків. З

них, як за часів козаччини, можуть повстати ті, які виведуть націю "із тьми, із смраду, із неволі", коли знайдуться між ними Кричевські, Немиричі, Морозенки і інші вікопомні постаті Війська Запорозького. Епоха наша в Україні дуже подібна до тої, перед 1648 роком...

Це нове плем'я, яке родиться там, знає – так пише один з його поетів – що з їх мрій і чинів вже "глядить майбутня плоть", завтрашня дійсність. Вони знають, що світанок встане "народжений із мук" там, де кожне, найменше життя "зродилося й виросло з крови"; там, де тисячі ідуть на хрест, але їх "твердо ступає нога", як мучеників колізея. Це ті, що свідомі уже свого посланництва; які твердо знають, що їм "правда світить з віч", їм – "свідкам пекла на землі"; що цю правду мають вони принести байдужому і забріханому світові. Про себе кажуть вони – "по світі всім ідемо, мов пророки, втерявши все, неласі земних благ", "ми розумом і духом вищі", які прийшли, щоб "сліпим, незрячим путь в життя вказати", бо тими є вони, в кого "вогнем спалахує душа". Це мусять бути фанатики нової правди з широким розмахом думки, з грандіозними напрямними, люди великого формату, з тими "твердими руками", що формують нації й держави, з тим "орлім оком", яке в далекому майбутньому накреслює Богом проложені шляхи. Вони, такі лиш здолають зробити справжнє об'єднання, не фарисеї, які тільки Варрав та Юд притягають до себе, а замість Бога, чужому демонові кланяються.

"Достойними достойная созидатися і чесними чесная совершатися обиче, і через годних людей годниі речі бувають справовані" – ці слова повинні стати нагадуванням в наші жорстокі й відповідальні часи. Коли ні, то такою катастрофою скінчиться для нас нинішня доба, як доба започаткована 1917-м роком. В страшний час Божого гніву, який вже гряде, якого тінь вже впала на нас, проблема проводу, творення нової касти нового "лицарства Запорозького", відмітання куколю від пшениці – є першочерговою справою.

Від її вирішення, залежить наше національне життя чи смерть. Людина, що бачила власними очима початки гангрени, яка зжирає тепер нашу цивілізацію, Едмунд Борк, перестерігав під час революції у

Франції: "як маса, ми не можемо бути полишені самі собі. Мусимо мати провідників! Коли ніхто не захоче повести нас правим шляхом, ми знайдемо поводирів, що запровадять нас до ганьби й руїни!"

Пересторога, яка ніколи не була такою потрібною, як нині!

Вінніпег, 1948р.